

La Biblioteca Digital de Castelló i la difusió del patrimoni documental castellanenc

MARÍA LIDÓN PARÍS FOLCH

Arxivera

Biblioteca de la Universitat Jaume I

paris@uji.es

Opcions

Imprimir

Recomanar

Citació

Estadístiques

<meta />

Similars

Resum [\[Abstract\]](#) [\[Resumen\]](#)

Identitat, memòria i patrimoni documental són conceptes que immediatament relacionem amb els arxius i biblioteques, com els espais, per antonomàsia, de la memòria. En aquest article reflexionem al voltant de la utilitat i oportunitat de la Biblioteca Digital de Castelló (BDCS) com a espai virtual per difondre la memòria col·lectiva de les comarques de Castelló, a través del seu patrimoni documental. Aquest projecte es desenvolupa des de la Biblioteca i l'Arxiu General de la Universitat Jaume I.

1 Introducció

Identitat, memòria i patrimoni documental són termes estretament relacionats; de fet, no s'entenen un sense l'altre. Tots coincidim en què els documents que generen tant les persones a títol individual com les institucions, entitats i empreses en el seu dia a dia, a més de ser evidència administrativa, fiscal, legal o informativa de les seves actuacions, conformen amb el pas del temps la seva memòria i, en conjunt, la memòria col·lectiva de la societat a què pertanyen.

En conseqüència, els documents, que són les evidències materials amb què treballen els investigadors, són el seu principal recurs d'informació per analitzar i donar a conèixer diferents aspectes de la societat que estudien.

És tanta la seva importància que la legislació, tant a nivell estatal com autonòmic, protegeix la memòria i el patrimoni documental, amb la definició, per exemple, de *document d'arxiu* com "Ejemplar en cualquier tipo de soporte, testimonio de las actividades y funciones de las personas físicas y jurídicas, públicas o privadas",¹ així com que aquests documents conformen el patrimoni documental:

- Els documents de qualsevol època produïts, conservats o reunits en l'exercici de la seua funció per qualsevol entitat, organisme o empresa públiques amb seu a la Comunitat Valenciana i per les persones privades, físiques o jurídiques, gestores de serveis públics en l'àmbit d'aquesta.
- Els documents amb antiguitat superior a 40 anys que hagen sigut produïts, conservats o reunits en l'exercici de les seues activitats per entitats i associacions de caràcter polític, econòmic, empresarial, sindical o religiós i per les entitats, fundacions i associacions culturals i educatives de caràcter privat establides a la Comunitat Valenciana.
- Els documents amb antiguitat superior a 100 anys que es troben a la Comunitat Valenciana i hagen sigut produïts, conservats o reunits per qualsevol altra entitat privada o persona física.²

Seguint amb la legislació valenciana, "Les actuacions sobre el patrimoni no han d'estar tan sols dirigides a conservar-lo i restaurar-lo, sinó també a dotar-lo de nous valors. Per això, a més de fomentar-ne la conservació, també s'han de realitzar esforços per a la seua posada en vàlua."³

També a la bibliografia professional trobem nombroses referències a la relació entre els documents de les administracions públiques i les empreses, el patrimoni i la memòria històrica.⁴

Però, on són aquests documents? Com arribar-hi? Per preservar la memòria col·lectiva al llarg del temps, el patrimoni documental ha de ser conservat, també per complir amb la legislació vigent. Entre les mesures de conservació més adients i que més s'han desenvolupat en els últims anys està la digitalització. L'auge per la digitalització del patrimoni documental s'explica pels grans avantatges que comporta: a més de la preservació del contingut, la còpia digital permet la seva consulta sense necessitat de manipular l'original. La possibilitat de la seva difusió a la xarxa multiplica, a més, les seves opcions de consulta i reutilització per part dels investigadors i altres persones interessades en una època, en què, amb la generalització de les TIC, la demanda d'accedir des de qualsevol lloc i en qualsevol moment als recursos d'informació, la filosofia del *one-click buying*, s'ha estès entre els investigadors i també entre els usuaris no professionals.

L'aposta per la digitalització del patrimoni documental és clara a tots els nivells. Des de la UNESCO es desenvolupa el projecte [Memoria del Mundo](#) (Varlamoff, 2000); des d'Europa, la biblioteca digital europea, [Europeana](#),⁵ que pretén recopilar i fer accessible a tothom, sense restriccions i de manera fàcil i ràpida, el patrimoni bibliogràfic, documental, arxivístic i museístic europeu. En la mateixa línia, trobem [Hispana](#), a nivell estatal, o la [Memòria Digital de Catalunya](#) o la [Biblioteca Valenciana Digital](#), a nivell autonòmic. Amb aquests projectes, queda palès l'interès per preservar i difondre recursos, documents o dades de temàtica específica o d'àmbits geogràfics concrets.

En l'àmbit de les comarques de Castelló, la mancança històrica d'arxius i biblioteques, 17 arxius públics, segons el [Directori d'arxius de la Generalitat Valenciana](#), ha fet que gran part de la documentació de les administracions públiques es perdi com a conseqüència dels avatars històrics i l'oblit. També en l'àmbit privat, la documentació d'empreses i entitats es troba molt dispersa i és difícil el seu accés i consulta in situ. El mateix passa amb publicacions de curta tirada i de les quals en queden pocs exemplars, com ara diaris i revistes d'àmbit local i comarcal, llibres, fullets, reglaments i estatuts, etc., tots ells d'interès per a la investigació.

En el [Censo-guía de archivos de España e Iberoamérica](#), la cerca d'arxius a la província de Castelló dona com a resultat 856 arxius de tot tipus: municipals, jutjats de pau, cambres agràries locals, parroquials, bancaris, etc., però en realitat sols uns pocs es poden consultar, ja que no hi ha professionals al seu càrrec.

Resulta paradoxal l'escassetat no sols d'espais de la memòria sinó de recursos d'informació sobre Castelló a la xarxa comparat amb la quantitat i riquesa de material bibliogràfic i documental que es pot trobar bussejant en institucions, associacions i particulars de les diferents localitats.

Per donar resposta a aquestes necessitats i demandes dels nostres investigadors, la Biblioteca-Centre de Documentació de la Universitat Jaume I, que engloba també l'Arxiu General, té entre els seus objectius estratègics garantir la conservació i difusió del patrimoni bibliogràfic i documental mitjançant la digitalització.⁶ Ja des dels seus inicis, la Biblioteca ha apostat per la cooperació amb institucions públiques i privades i amb particulars, mitjançant convenis de donació o convenis de col·laboració en l'àmbit documental, molt beneficiosos per a ambdues parts: com hem comentat, hi ha fons documentals de gran valor per a la investigació en diferents entitats culturals i econòmiques, però aquestes no tenen la infraestructura ni els recursos humans per posar-los en valor. La Universitat ofereix aquests recursos i, a canvi, pot oferir més quantitat i varietat de recursos documentals per a la docència i la investigació.

El context és propici per desenvolupar aquestes polítiques, ja que la Universitat Jaume I, com a únic centre públic d'ensenyament superior i d'investigació de la província de Castelló, està molt arrelada i connectada amb l'entorn.

2 La Biblioteca Digital de Castelló

Fruit d'aquestes polítiques, de l'experiència prèvia en projectes com la fonoteca digital, iniciada el 2002, o en projectes de digitalització com les actes dels òrgans de govern de la Universitat, des de 2007, i en un context de creixement del moviment Accés Obert i d'interès per a la difusió del coneixement obert, es va iniciar a finals de 2008, a partir d'una subvenció del Ministeri de Cultura per a la creació de repositoris digitals, el projecte de Biblioteca Digital de Castelló, en què Biblioteca i Arxiu General treballen estretament.

La [Biblioteca Digital de Castelló](#) (BDCS) es va presentar el 23 d'abril de 2009, dins els actes del Dia del Llibre, com el repositori de material bibliogràfic i documental, de qualsevol tipologia (textos, imatges, audiovisuals), sobre les comarques de Castelló o creat per autors castellanencs, amb una doble finalitat: la seva preservació i la seva difusió. Seguint la mateixa filosofia i metodologia de treball que la [Biblioteca Valenciana Digital](#), a la qual complementa, o la [Memòria Digital de Catalunya](#), l'objectiu és crear un espai virtual per a la memòria col·lectiva castellanenca per oferir un únic portal d'accés a la investigació sobre Castelló.

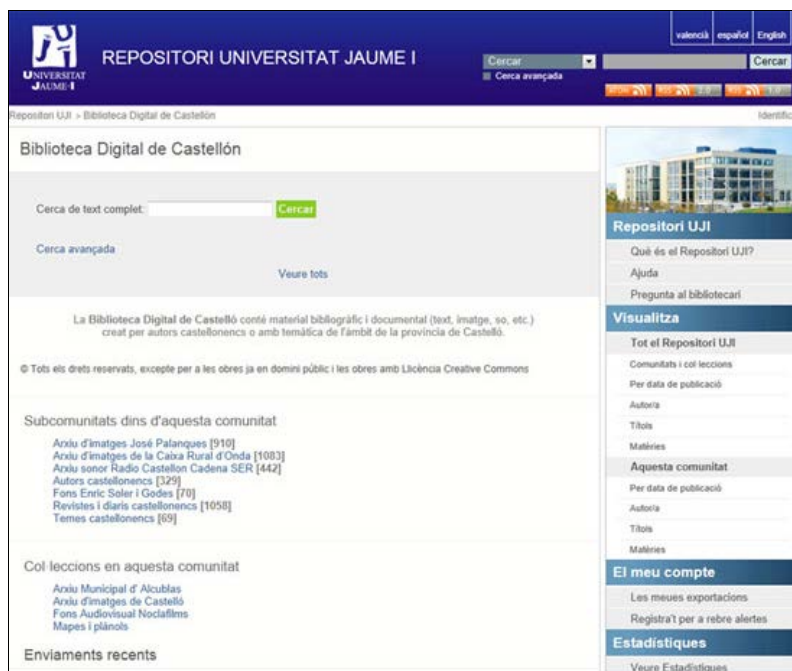

Figura 1. Pàgina d'inici de la Biblioteca Digital de Castelló

El software utilitzat és Dspace, actualment en la versió 1.6. Com a mostra del lligam amb la Universitat Jaume I, la BDCS és una comunitat dins el repositori institucional, el [Repositori Universitat Jaume I](#), i el procés tècnic del material documental per a la seva incorporació a aquest dipòsit digital és el mateix.

El procediment s'inicia amb l'estudi dels drets de propietat intel·lectual del document, sol·licitant els permisos adients per a la seva comunicació pública. El següent pas és la digitalització del material: seguint directrius i estàndards,⁷ es crea un fitxer de conservació, i es fa una còpia en un format de menor pes per a la seva incorporació al repositori. Tots els textos són fitxers PDF, els quals es tracten amb un programa OCR per tal que es pugui buscar posteriorment dins el text, i s'afegeix l'índex de la publicació. Els fitxers d'àudio i vídeo, a més de poder descarregar-se, es poden consultar en *streaming*. Finalment, s'assignen les metadades corresponents a l'objecte digital i es puja a la col·lecció que li pertoca. Tot aquest treball tècnic es realitza amb equipament propi. Actualment, la Biblioteca Digital de Castelló conté 5.000 documents, distribuïts en 7 subcomunitats i 100 col·leccions, aproximadament.

Resumides les característiques tècniques de la digitalització i del repositori, comunes a altres repositoris, en aquest article ens interessa reflexionar sobre la política de continguts de la Biblioteca Digital de Castelló com a espai virtual de la memòria castellanenca.

Com hem comentat, a la Biblioteca Digital de Castelló es prioritza la varietat tipològica i el valor per a la investigació dels materials seleccionats i es busca en tot moment l'equilibri tant en la temàtica dels documents com en la seva cronologia. Al mateix temps, cada subcomunitat o col·lecció té uns criteris de selecció propis per assolir els criteris generals.

"[Autors castellanencs](#)" és lògicament la subcomunitat de més valor literari per les obres que inclou, des de sermons i cartes de [Joseph Climent](#), natural de Castelló i bisbe de Barcelona, del segle XVIII, fins a autors actuals. Especial interès hem posat a difondre l'obra dels autors més importants de Castelló de la primera meitat del segle XX, molts d'ells pertanyen a "els sabuts", com s'anomenava el col·lectiu d'intel·lectuals signants de les Normes de Castelló del 32, format entre altres per [Lluís Revest Corzo](#), [Àngel Sánchez Gosalbo](#), [Carles Salvador](#) o [Enric Soler i Godes](#), i posteriors, com el geòleg [Vicent Sos Baynat](#) o el poeta [Bernat Artola Tomàs](#).

A "[Temes castellanencs](#)" recopilem publicacions dels diferents pobles, tant d'entitats públiques com privades, independentment de

l'origen de l'autor. Dins aquesta col·lecció seleccionem documents constitutius i de difusió de diverses organitzacions, amb la finalitat de mostrar diferents sectors d'activitats, diferents èpoques, localitats i diferents tipologies. Reglaments i estatuts de sindicats de regs o d'associacions culturals, guies comercials de la província de Castelló de 1900, 1921, 1941 o 1958, amb moltes i variades dades, que permeten veure l'evolució del teixit empresarial i els moviments d'aquestes comarques, en són un exemple.

La mateixa política de contingut, quant a diversitat temàtica i geogràfica, se segueix amb les "[Revistes i diaris castellanencs](#)", molt útils per copsar tant la vida quotidiana com l'evolució històrica i cultural d'aquest territori al llarg del temps: des de la revista cultural [Arte y letras](#), iniciada el 1911, fins a altres d'actuals i d'àmbit local com [La Botària](#) de Borriol, passant per la revista religiosa [Los Angeles](#) de Sant Mateu, o [Anuari, revista de recerca humanística i científica](#) de l'Agrupació Borriana de Cultura.

Tan important per a la investigació són els textos com les imatges. Per això, hem digitalitzat una selecció de [mapes, plànols, fotografies i postals](#) de diferents èpoques i diferents espais, com ara mapes del segle xvi que mostren el territori de l'actual província o plànols del port de Castelló de 1915, postals de Montanejos, Borriana, Benicàssim, Morella o Peníscola de la primera meitat del segle xx. Entre les col·leccions d'imatges destaquen dos arxius fotogràfics d'entitats privades, per la seva quantitat i el seu interès per a l'estudi de dues localitats diferents, una del nord, [Benicarló](#), i una altra de les comarques centrals, [Onda](#).

Per cobrir tot el ventall de suports documentals, no oblidem els arxius sonors i audiovisuals. [L'arxiu sonor de Radio Castellón Cadena Ser](#) recull una selecció de concerts i programes emesos per aquesta cadena en les dècades dels 70 i 80 del segle xx, de gran interès si es té en compte que fins fa algunes dècades no hi havia costum de gravar i conservar els programes emesos. Entre ells, destaca pel seu contingut i la seva llarga cronologia, [Castelloneries](#), un programa informatiu i cultural sobre Castelló i les seves comarques que va estar en antena des de 1965 fins al 1983, i on es poden escoltar entrevistes, novel·les radiofòniques i actuacions de rondalles i bandes de música.

L'aportació de material audiovisual prové del fons [Noclafilms](#), primera productora de cine de Castelló, amb imatges de gran valor històric i per a la investigació en els seus documentals sobre pobles i festes, o anuncis publicitaris d'empreses i comerços.

L'interès de la Biblioteca per preservar i difondre material històric de gran valor i quasi únic, ens ha portat a ampliar els nostres projectes de digitalització fora de l'àmbit estrictament provincial. Així, la col·lecció de l'[Arxiu Municipal d'Alcublas](#) (València) conté llibres d'actes d'aquest ajuntament des de finals del segle xix o mecanoscrits d'història de la localitat fins ara inèdits. Per altra part, el [Fons Enric Soler i Godes](#) inclou a més de l'obra del mestre, els periòdics escolars que editaven els seus alumnes de l'escola de Sant Joan de Moró i aquells que rebien per intercanvi amb altres escoles de Barcelona, Girona, Alacant, Badajoz o França, datats entre 1920 i 1940, principalment: *Ibèria*, *Germanor*, *Claror*, *Consell*, *Vida Escolar* o *Vida Hurdana*, entre d'altres, i dels que, en molts casos, en queden pocs exemplars.

Per portar a terme aquesta política de continguts a la Biblioteca Digital de Castelló, els convenis de donacions i els convenis de col·laboracions amb entitats i particulars han jugat un paper fonamental. Gran part del material digitalitzat i incorporat a la Biblioteca Digital de Castelló no es conserva físicament a la Biblioteca de la Universitat, ja que com hem comentat anteriorment, l'objectiu és posar en valor i fer accessibles els documents d'entitats privades, públiques i particulars. En alguns casos, la Biblioteca contacta amb institucions que sabem que tenen fons d'interès per a la BDCS, com la Biblioteca Pública de Castelló, però majoritàriament, són les pròpies entitats les que ens sol·liciten col·laboració. L'obra de Carles Salvador s'ha digitalitzat gràcies a un conveni de col·laboració amb la Fundació Carles Salvador de Benassal, o l'arxiu fotogràfic d'Onda, per conveni de col·laboració amb la Caixa Rural d'Onda. També s'han signat convenis de col·laboració amb Radio Castellón Cadena Ser, Caixa Rural de Benicarló, Agrupació Borriana de Cultura, Ajuntament d'Alcublas o IES Sos Baynat, més recentment. Aquests convenis inclouen generalment projectes de digitalització dels fons, els quals es retornen després als seus propietaris.

En altres casos, els hereus fan donació a la Universitat de fons personals, a partir dels quals iniciem els corresponents projectes de digitalització, com ocorre amb el Fons Enric Soler i Godes, el programa radiofònic *Castelloneries*, del fons Quiquet de Castàlia, o l'arxiu audiovisual de Noclafilms que es conserven a la Biblioteca. Part dels fons digitalitzats també provenen del fons propi de la Universitat Jaume I, principalment llibres, mapes i postals.

Dotada de contingut la Biblioteca Digital de Castelló, l'altra finalitat bàsica d'aquest projecte és potenciar la difusió del patrimoni documental castellanenc. A més de les activitats de formació i difusió entre els investigadors universitaris, els avantatges de la interoperabilitat mitjançant les metadades permeten que el contingut de la BDCS pugui ser recol·lectat per eines i buscadors cooperatius com ara [Hispana](#), a nivell espanyol, i també [Europeana](#). Participar en aquest gran projecte de biblioteca digital europea garanteix una gran visibilitat del patrimoni documental castellanenc i la possibilitat de ser reutilitzat per un major nombre d'investigadors, a més d'obrir noves oportunitats de projectes i recerques.

3 Conclusions

Per les seves característiques, la Biblioteca Digital de Castelló és un projecte a llarg termini. La nostra experiència ens mostra que per concloure amb èxit projectes d'aquesta envergadura és imprescindible una planificació prèvia, amb una anàlisi a fons dels objectius que es volen assolir, en aquest cas, la preservació i difusió del patrimoni documental de Castelló; una política objectiva i estable en el temps dels continguts del repositori, que estableixi què s'inclou i per què; l'objecte de treball, és a dir, establir la forma d'accedir als documents originals: per compra, donació o convenis de col·laboració; els recursos amb què comptem i amb què podem comptar (equipament i instal·lacions, recursos humans propis o externs, subvencions). I per portar-ho a terme, cal desenvolupar projectes de digitalització concrets, assumibles d'acord amb els nostres recursos humans, materials i de temps, i amb resultats visibles a curt termini. Això ens permet avaluar els resultats de forma periòdica, mitjançant sol·licituds i suggeriments dels usuaris, memòries, reunions amb les entitats externes, i estadístiques d'ús, per anar desenvolupant nous microprojectes en funció de l'interès científic, la demanda dels usuaris o de les institucions propietàries de fons patrimonials i el risc de pèrdua. És un treball lent, però constant, ja que l'èxit d'un projecte porta més projectes.

Amb aquest mètode de treball hem aconseguit, amb tres anys de funcionament, crear un espai de la memòria digital de Castelló, i dotar la Biblioteca Digital de Castelló de diferents continguts (literatura d'autors castellanencs, revistes i periòdics locals i comarcals, documents i fullets d'institucions públiques i privades, mapes, fotografies i postals, programes radiofònics, documentals i anuncis publicitaris, etc.) i de diferent tipologia (llibres, documents, imatges, so, audiovisual, etc.) amb resultats positius en els objectius establerts:

- Conservar el patrimoni documental
- Oferir als investigadors nous recursos d'informació, que poden consultar i reutilitzar de forma remota
- Mostrar a institucions, empreses i entitats com posar en valor la seva documentació històrica i col·laborar amb elles

En definitiva, la Biblioteca Digital de Castelló aporta la solució a una mancança, la resposta a una demanda dels investigadors: facilitar l'accés a recursos d'informació de difícil consulta des de qualsevol lloc i en qualsevol moment, i uneix en un mateix espai virtual, identitat, memòria i el patrimoni documental de Castelló.

Bibliografia

Alberch Fugueras, Ramon (2002). *Els arxius entre la memòria històrica i la societat del coneixement*. Barcelona: Editorial UOC: ECSA.

Biblioteca Valenciana Digital. <<http://bv2.gva.es/es/cms/elemento.cmd?id=estaticos/paginas/presentacion.html>>. [Consulta: 20/03/2012].

Capell Garriga, Emília; Corominas Noguera, Mariona (coord.) (2009). *Manual d'arxivística i gestió documental*. Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya.

Falomir del Campo, Vicent; París Folch, María Lidón (2010). "La Biblioteca Digital de Castellón en el Repositorio UJI". *X Workshop REBIUN sobre Proyectos Digitales; Valencia, 7 y 8 de octubre de 2010*. <<http://hdl.handle.net/10251/8671>>. [Consulta: 26/01/2012].

París Folch, María Lidón (2011). "Universitat Jaume I: al rescate de la memoria empresarial castellanense". *Archivos de empresa, al rescate (entre la gestión de la calidad y la memoria (Curs d'estiu Universitat Jaume I)*. <<http://hdl.handle.net/10234/28954>>. [Consulta: 26/01/2012].

Reoyo, Sandra (2009). "Memòria Digital de Catalunya. La digitalització de la cultura a Catalunya". *La digitalització de la cultura a Catalunya*. <http://www20.gencat.cat/docs/Biblioteques/Tematic/Documents/Arxiu/Noticies/digitalizacio_cultura_catalunya/Memoria%20Digital%20de%20Catalunya.pdf>. [Consulta: 20/03/2012].

Serra-Aranda, Eugènia; Pérez-Villalba, Karibel; Lluca, Ciro (2011). "La Biblioteca de Catalunya i l'accés al patrimoni digital". *Métodos de Información (MEI)*, vol. 2, núm. 2, p. 5–19. <<http://hdl.handle.net/10760/16003>>. [Consulta: 20/03/2012].

UNESCO. Memory of the world. <<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/homepage/>>. [Consulta: 20/03/2012].

Varlamoff, Marie-Thérèse (dir.) (2000). *Estudio IFLA/UNESCO sobre digitalización y conservación*. UNESCO: Programa Memoria del Mundo. Preservación y acceso al patrimonio documental. <http://www.unesco.org/webworld/mdm/survey_index_es.html>. [Consulta: 20/03/2012].

Data de recepció: 09/11/2011. Data d'acceptació: 30/01/2012.

Notes

¹ Espanya (2011). "Real Decreto 1708/2011, de 18 de noviembre, por el que se establece el Sistema Español de Archivos y se regula el Sistema de Archivos de la Administración General del Estado y de sus Organismos Públicos y su régimen de acceso". *Boletín oficial del estado*, nº 284 (de 25 de noviembre de 2011), p. 125–573. <<http://www.boe.es/boe/dias/2011/11/25/pdfs/BOE-A-2011-18541.pdf>>. [Consulta: 20/03/2012].

² Article 76 de la "Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat Valenciana, del Patrimoni Cultural Valencià" (*Diari oficial de la Generalitat Valenciana*, núm. 3.267 (de 18 de juny de 1998), p. 9.455–9.456). <http://www.docv.gva.es/datos/1998/06/18/pdf/doc/1998_5159.pdf>. [Consulta: 20/03/2012].

³ Preàmbul de la "Llei 5/2007, de 9 de febrer, de la Generalitat, de modificació de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del Patrimoni Cultural Valencià". (*Diari oficial de la Generalitat Valenciana*, núm. 5.499 (de 13 de febrer de 2007), p. 6.987–6.988). <http://www.docv.gva.es/datos/2007/02/13/pdf/doc/2007_1870.pdf>. [Consulta: 20/03/2012].

⁴ En la bibliografia es citen alguns exemples.

⁵ Iniciatives sobre biblioteques digitals: *Europeana*. <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/europeana/index_es.htm>. [Consulta: 20/03/2012].

⁶ Sistema de qualitat ISO 9001 de la Biblioteca de la Universitat Jaume I.

⁷ Directrices para proyectos de digitalización de colecciones y fondos de dominio público, en particular para aquellos custodiados en bibliotecas y archivos (2011). <<http://hdl.handle.net/10421/3342>>. [Consulta: 26/01/2012]; Estàndards de digitalització: requeriments mínims (actualitzat a octubre 2010). <<http://www.recercat.cat/handle/2072/97495>>. [Consulta: 26/01/2012].